

ZMIANY SAMOWYSTARCZALNOŚCI ŻYWNOŚCIOWEJ KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Julia Pawolek

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
Kierownik katedry: prof. dr hab. Walenty Poczta

Słowa kluczowe: samowystarczalność żywnościowa, bezpieczeństwo żywnościowe, produkcja artykułów rolno-spożywczych, spożycie artykułów rolno-spożywczych

Key words: food self-sufficiency, food safety, consumption of agri-food products, production of agri-food products

S y n o p s i s. Celem artykułu jest omówienie zmian poziomu samowystarczalności żywnościowej w krajach członkowskich UE, definiowanej jako stosunek krajowego zużycia artykułów rolno-spożywczych względem krajowej produkcji. W latach 2004-2011 w UE nie zaobserwowano istotnych zmian samowystarczalności żywnościowej. Przeprowadzona analiza wykazała, że kraje wyżej rozwinięte mają wyższą samowystarczalność w zakresie produktów pochodzenia zwierzęcego, a niżej rozwinięte w zakresie zbóż.

WSTĘP

Pojęcie samowystarczalności żywnościowej i jej znaczenie w zagwarantowaniu bezpieczeństwa żywnościowego ewoluuje wraz ze zmianami zachodzącymi w życiu gospodarczym poszczególnych krajów. Po latach deficytu żywności spowodowanych drugą wojną światową głównym kierunkiem działania wspólnej polityki rolnej (WPR) Unii Europejskiej (UE) było zagwarantowanie konsumentom dostaw żywności po przystępnych cenach. W tym celu zapewniono rolnikom wsparcie dochodów. Zmiany te pozwoliły krajom UE szybko osiągnąć samowystarczalność żywnościową, ale z czasem stale rosnąca produkcja doprowadziła do nadprodukcji, która stała się przesłanką kolejnych reform WPR, tym razem stabilizujących produkcję (m.in. kwoty mleczne, płatności bezpośrednie) i pozwalających osiągnąć równowagę na rynku żywnościowym. Szybki wzrost produkcji oraz swoboda handlu zagranicznego spowodowały, że bezpieczeństwo żywnościowe zaczęto traktować jako składnik bezpieczeństwa ekonomicznego, uznając posiadane dochody za czynnik decydujący o dostępie do żywności, a tym samym pomniejszając rolę samowystarczalności bądź zmieniając jej postrzeganie. Dopiero światowy kryzys żywnościowy z lat 2006-2007 na nowo rozpoczął debatę o konieczności zapewniania bezpieczeństwa żywnościowego gospodarek przez pokrycie popytu na artykuły rolno-spożywcze własną podażą.

Celem artykułu jest wskazanie zmian poziomu samowystarczalności żywnościowej w krajach UE poprzez określenie relacji pomiędzy produkcją artykułów rolno-spożywczych a ich zużyciem.

SAMOWYSTARCZALNOŚĆ ŻYWNOŚCIOWA

Samowystarczalność żywnościowa od dawna identyfikowana była z bezpieczeństwem żywnościowym i wykorzystywana jako jeden z jego mierników [Baer 2002, s. 12-17, *Wspólna* ... 2011, s. 5]. Problem bezpieczeństwa żywnościowego towarzyszył ludzkości od wieków, jednak samo pojęcie zostało oficjalnie zdefiniowane dopiero w latach 70. XX wieku, na skutek ówczesnego kryzysu żywnościowego [Gulbicka 2009a, s. 51]. Pierwsza definicja ujmowała wyłącznie stronę podażową i obejmowała głównie wymiar międzynarodowy [Obiedzińska 2012, s. 9]. Uważano wówczas, że to właśnie suwerenność w zakresie produkcji żywności stanowi podstawowy wymiar zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego [Małysz 2008, s. 88]. Z biegiem czasu pojęcie bezpieczeństwa żywnościowego rozszerzyło zakres o stronę popytową i kwestie bezpiecznej żywności na różnych poziomach – gospodarstwa domowego, regionalnym i narodowym [Mikuła 2012, s. 39]. Jerzy Małysz wyodrębnił trzy warunki bezpieczeństwa żywnościowego, które muszą być spełnione jednocześnie:

- 1) dostępność fizyczna żywności – zagwarantowanie społeczeństwu wewnątrz krajowej gospodarki odpowiedniej ilości żywności, która pokryje nie tylko niezbędną dawkę energetyczną, ale także potrzebne składniki odżywcze, a importowanie wyłącznie żywności ponad to minimalne zapotrzebowanie fizjologiczne,
- 2) dostępność ekonomiczna żywności – zapewnienie najsłabszym ekonomicznie gospodarstwom domowym dostępu do żywności (również dzięki pomocy żywnościowej),
- 3) bezpieczna żywność – dostarczenie żywności wolnej od zanieczyszczeń, optymalnej pod względem składników odżywczych [Małysz 2008, s. 88].

W tej koncepcji samowystarczalność żywnościowa została sprowadzona do jednego z elementów fizycznej dostępności żywności, czyli do dostarczania podstawowych artykułów żywnościowych, w oparciu o międzynarodowe rynki surowców i finalnych produktów żywnościowych. Nie dąży natomiast do autarkii w zakresie zapewnienia wszystkich produktów i składników odżywczych [Małysz 2008, s. 199]. Samo pojęcie samowystarczalności żywnościowej może być różnie rozumiane [Mikuła 2012, s. 40]. Inaczej jest ona definiowana w kontekście gospodarki otwartej i zamkniętej. W warunkach gospodarki zamkniętej samowystarczalność żywnościowa jest to zdolność gospodarki do wyprodukowania całości bądź większości potrzebnej żywności, a jej miernikiem jest relacja krajowej produkcji artykułów rolno-spożywczych względem ich zużycia w kraju [Hałasiewicz 2010, s. 8]. Obecnie na skutek postępu biologicznego, technologicznego, a także procesu globalizacji trudno znaleźć kraj o tak zaawansowanej autarkii. Dlatego definiowanie pojęcia samowystarczalności żywnościowej uległo zmianie [Kwasek 2012, s. 24]. W warunkach gospodarki otwartej termin zaczęto postrzegać jako zdolność całej gospodarki do pokrycia krajowego popytu na żywność, nie tylko z rolnictwa, ale także przemysłu spożywczego i pozostałych sektorów, w tym także handlu, a jako jego miernik bilans handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi poszczególnych krajów, czyli pokrycie importu eksportem [Szczepaniak 2012, s. 2-5]. Globalny kryzys żywnościowy w latach 2006-2007 spowodował, że zaczęto propagować powrót do polityki wysokiej samowystarczalności osiąganą przez pokrycie zużycia żywności jej produkcją wewnątrz kraju. Zauważono, że uzależnienie wyżywienia ludności od importu podstawowych produktów żywnościowych przyczynia się do zmniejszenia stopnia krajowego bezpieczeństwa żywnościowego, zwłaszcza w kontekście zmian klimatu, niedostatków wody, niestabilności i spekulacji na globalnym rynku żywności oraz presji ze strony rozwijających się gospodarek (Chiny, Indie) [Gulbicka 2009b, s. 9, Wilkin 2009b].

ZMIANA PRODUKCJI I ZUŻYCIA ARTYKUŁÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Punktem wyjściowym do określenia zmian samowystarczalności żywnościowej państw UE jest określenie poziomu oraz dynamiki produkcji i zużycia artykułów rolno-spożywczych w poszczególnych krajach UE. Analizie poddano cztery grupy produktów roślinnych (zboża, owoce, warzywa i ziemniaki) i dwie kategorie produktów pochodzenia zwierzęcego (mięso i mleko). Na podstawie danych zawartych w tabeli 1. można stwierdzić, że w całej UE w latach 2004-2011 produkcja artykułów rolno-spożywczych na jednego mieszkańca charakteryzowała się tendencją spadkową. Wyjątek stanowiła produkcja mięsa, której wolumen nieznacznie się zwiększył (o niespełna 3%). Największy wzrost produkcji mięsa (o 25%) zaobserwowano w Niemczech, które były jednocześnie największym producentem mięsa w UE i wyprzedzały pod tym względem Francję i Hiszpanię. W ujęciu *per capita* największym producentem mięsa w UE była Dania (367,9 kg/os.), a najmniejszymi Słowacja (28 kg/os.) i Bułgaria (30 kg/os.).

Spadek produkcji wszystkich badanych artykułów roślinnych w analizowanym okresie w krajach UE był porównywalny i oscylował w granicach 10-15%. Największa, 15-procentowa redukcja wolumenu nastąpiła w produkcji ziemniaków. Zmniejszenie to jest silnie widoczne zwłaszcza w krajach, które przystąpiły do UE po 2004 roku (zauważalne jest ograniczenie produkcji o około 30%). Degresja produkcji tego surowca jest efektem przemian w rolnictwie, związanych z procesem zastępowania ziemniaków użytkowanych jako pasza roślinami zbożowymi (co w wyżej rozwiniętych krajach UE-15 miało miejsce wcześniej), a także zmian wzorca konsumpcji [Chotkowski 2006, s. 153-160]. Największy spadek ilości wyprodukowanych ziemniaków odnotowano w latach 2004-2011 w Bułgarii (o 57,2%), Portugalii (o 49,9%), Słowenii (o 45,7%), Słowacji (o 43,7%) i Polsce (o 41,4%). Produkcję ziemniaków zwiększały wyłącznie cztery państwa: Austria (o 14,4%), Belgia (o 21,3%), Finlandia (o 5,5%) i Estonia (o 1,8%). Producentami największej ilości ziemniaków były w 2011 roku Holandia (440 kg/os.) i Belgia (375,1 kg/os.), a najmniejszej Włochy (25,5 kg/os.).

Produkcja zboża w całej UE w latach 2004-2011 zmniejszyła się o 12,7%. W porównywalnym stopniu jak w państwach UE-27, produkcję zbóż *per capita* ograniczono w krajach UE-15. W nowych państwach członkowskich UE redukcja ta była o 4 p.p. mniejsza, a poziom produkcji w 2011 roku wynosił 834,2 kg/os. i był o ponad 320 kg/os. wyższy niż w UE-15. Zwiększenie produkcji zbóż w krajach UE-15 zaobserwowano wyłącznie w Austrii (4,1%), natomiast w UE-12 aż w sześciu krajach – największe, 46-procentowe na Łotwie, a następnie w Estonii (30,5%) i Litwie (23,5%). Zboża charakteryzują się największym wolumenem produkcji na jednego mieszkańca spośród wszystkich badanych produktów, przy czym zaledwie 1/3 produkcji przeznaczona jest do spożycia przez ludzi, a reszta wykorzystywana jest jako pasza dla zwierząt. W ujęciu globalnym najwięcej zbóż produkuje się we Francji, Niemczech i w Polsce, a największa produkcja na jednego mieszkańca przypada w Danii (1572,6 kg/os.), na Węgrzech (1369,4 kg/os.), na Litwie (1059,7 kg/os.), w Bułgarii (1022,9 kg/os.) i we Francji (1003,8 kg/os.).

Produkcja owoców i warzyw w UE zmniejszyła się w badanych latach o około 10%. Wolumen produkcji owoców wzrastał wyłącznie w państwach, w których wielkość produkcji na osobę kształtowała się dużo poniżej średniej dla UE-27 (122 kg/os.), tj. m.in. w Irlandii, Finlandii i Wielkiej Brytanii. Podobnie było w przypadku warzyw, jednak wyjątek od reguły stanowiły Holandia i Polska, które pomimo wysokiego poziomu ich

Tabela 1. Produkcja podstawowych artykułów rolno-spożywczych w krajach Unii Europejskiej w latach 2004 i 2011

Kraj	Produkcja [kg/os.]																		
	zboża			owoce			warzywa			ziemniaki			mięso			mleko			
	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	
			=100			=100			=100			=100			=100			=100	
Austria	684,3	712,4	104,1	140,3	139,4	99,4	83,7	118,0	84,6	96,8	114,4	121,8	124,1	101,9	385,5	395,7	102,7		
Belgia	280,8	267,0	95,1	61,3	51,2	83,5	254,6	211,5	83,1	309,3	375,1	121,3	173,9	172,2	99,1	293,6	282,6	96,2	
Dania	1660,2	1572,6	94,7	13,1	15,6	119,4	47,7	56,9	119,2	301,8	290,6	96,3	399,6	367,9	92,0	846,3	875,4	103,4	
Finlandia	692,2	681,1	98,4	2,9	3,9	136,9	45,2	51,4	113,6	118,5	124,9	105,5	75,9	72,6	95,6	468,4	426,9	91,1	
Francja	1155,3	1003,8	86,9	181,6	149,6	82,4	105,9	94,8	89,5	118,9	117,0	98,4	100,5	91,7	91,3	414,2	397,8	96,0	
Niemcy	609,6	505,9	83,0	32,0	31,0	96,9	46,6	43,4	93,0	155,6	142,4	91,5	80,7	100,8	125,0	337,2	366,1	108,6	
Grecja	455,4	412,8	90,7	327,5	297,9	91,0	386,8	310,6	80,3	85,9	68,2	79,3	45,1	41,2	91,3	184,7	176,5	95,5	
Irlandia	612,2	555,3	90,7	7,9	13,7	174,5	59,0	50,0	84,8	135,1	78,7	58,2	238,0	210,5	88,4	1302,3	1224,1	94,0	
Włochy	390,9	313,3	80,1	309,8	290,6	93,8	283,0	235,3	83,1	31,3	25,5	81,5	70,1	68,8	98,1	199,6	183,0	91,7	
Luksemburg	396,0	289,9	73,2	76,8	39,0	50,7	2,1	1,8	85,0	49,2	38,1	77,5	51,4	41,1	79,9	594,1	569,5	95,9	
Holandia	112,4	96,6	85,9	43,2	49,2	113,7	283,1	320,0	113,0	461,6	440,0	95,3	147,1	159,7	108,6	672,3	710,2	105,6	
Portugalia	125,3	103,6	82,6	190,1	158,7	83,5	272,2	248,3	91,2	73,5	36,8	50,1	66,1	74,2	112,3	198,2	189,4	95,5	
Hiszpania	574,0	467,2	81,4	394,6	334,1	84,7	316,3	271,4	85,8	64,9	52,8	81,3	122,3	118,9	97,2	170,3	161,4	94,8	
Szwecja	613,3	492,2	80,3	4,1	4,5	110,1	36,4	35,1	96,5	109,0	93,0	85,3	61,8	56,0	90,6	364,7	305,9	83,9	
Wielka Brytania	365,8	342,8	93,7	4,9	6,8	138,2	42,3	41,2	97,3	104,9	100,7	96,0	55,0	57,6	104,8	241,7	221,0	91,4	
UE-15	590,8	510,4	86,4	148,1	133,8	90,4	152,5	136,9	89,8	124,5	116,4	93,5	93,2	95,8	102,9	321,1	315,9	98,4	
Bulgaria	962,4	1022,9	106,3	69,8	57,3	82,1	128,7	70,7	54,9	74,0	31,7	42,8	28,4	30,0	105,7	206,3	175,3	85,0	
Cypr	109,7	66,0	60,2	284,4	151,6	53,3	138,5	98,4	71,0	129,6	98,1	75,7	99,7	83,9	84,1	209,9	177,8	84,7	
Czechy	862,5	751,4	87,1	29,1	21,7	74,6	32,6	20,6	63,2	84,4	75,9	89,9	77,9	53,2	68,3	263,4	258,9	98,3	
Estonia	456,6	595,6	130,5	6,1	4,5	73,6	46,2	68,2	147,5	125,0	127,3	101,8	53,5	62,3	116,4	489,8	535,5	109,3	
Węgry	1658,0	1369,4	82,6	181,9	97,2	53,4	207,9	147,6	71,0	77,5	60,0	77,5	105,9	87,8	82,9	188,1	171,9	91,4	
Łotwa	469,2	685,9	146,2	9,4	6,0	64,7	80,3	81,3	101,3	278,3	240,7	86,5	32,6	38,4	118,1	348,3	407,7	117,1	
Litwa	857,9	1059,7	123,5	14,2	20,4	143,1	115,0	107,5	93,5	306,5	193,1	63,0	67,6	65,3	96,6	554,7	586,9	105,8	
Malta	33,7	37,1	110,0	20,8	25,1	120,9	203,0	192,4	94,8	55,2	44,4	80,5	43,0	34,4	80,2	105,4	104,3	98,9	

Cd. tabeli 1.

Polska	775,3	693,8	89,5	91,7	90,6	98,8	150,9	152,8	101,2	366,2	214,5	58,6	80,8	95,6	118,4	310,1	325,5	104,9
Rumunia	1101,2	954,7	86,7	134,3	108,8	81,1	215,5	192,2	89,2	190,9	186,9	97,9	41,8	46,2	110,4	248,4	236,6	95,2
Słowacja	704,8	671,8	95,3	31,5	25,3	80,3	63,7	49,0	77,0	70,9	39,9	56,3	52,2	28,1	53,9	203,6	173,7	85,3
Słowenia	293,6	296,3	100,9	161,1	126,2	78,4	41,7	38,1	91,3	86,0	46,6	54,3	86,9	65,3	75,2	327,3	293,8	89,8
UE-12	922,4	834,2	90,4	96,2	78,5	81,6	146,4	129,2	88,3	220,5	150,9	68,4	67,6	68,4	101,2	276,8	275,2	99,4
UE-27	661,2	577,0	87,3	137,1	122,4	89,3	151,2	135,3	89,5	144,9	123,5	85,2	87,7	90,2	102,8	311,7	307,6	98,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO: [<http://faostat3.fao.org/download/FB/FBS/E>, 2015-04-05].

produkcji zwiększyły jeszcze podaż. W produkcji warzyw i owoców przodują państwa, których położenia i warunki klimatyczne pozwalają na produkcję cytrusów i warzyw ciepłolubnych [Pawlak 2005, s. 162-178]. W produkcji owoców w przeliczeniu na mieszkańca liderami są Hiszpania (334,1 kg/os.), Grecja (297,9kg/os.) i Włochy (290,6 kg/os.), natomiast w wytwarzaniu warzyw Holandia (320 kg/os.), Grecja (310,6 kg/os.) i Hiszpania (271,4 kg/os.). Najmniej owoców na osobę produkuje Finlandia (3,9 kg/os.), a warzyw – Luksemburg (1,8 kg/os.).

Produkcja zwierzęca w całej UE cechowała się mniejszą dynamiką niż roślinna. Niewielkiej zmianie uległ najbardziej regulowany i wspierany w UE rynek mleka. W skali całej UE, pomimo znacznego spadku pogłowia krów mlecznych, produkcja mleka zmniejszyła się wyłącznie o 1,3%. Ubytek pogłowia został bowiem zrekompensowany przez wzrost wydajności. Najbardziej produkcję mleka powiększyła Łotwa (17,1%), a ograniczyła Szwecja (16,1%). W ilości wytwarzanego surowca mlecznego na mieszkańca w 2011 roku przodowała Irlandia (1224,1 kg/os.), w której w ujęciu *per capita* wytworzono 4-krotnie więcej mleka niż średnio w UE-27 (308 kg/os.).

Zużycie krajowe poszczególnych produktów żywnościowych obejmuje spożycie żywności, przetwórstwo na cele niekonsumpcyjne, straty, a w przypadku produkcji roślinnej również to, co zostało przeznaczone na pasze oraz siew. Na podstawie danych z tabeli 2. można zauważyć, że zużycie analizowanych produktów rolno-żywnościowych w przeliczeniu na jednego mieszkańca w UE zmalało.

Wśród produktów roślinnych, tak jak w przypadku zmian produkcji, najbardziej obniżył się wolumen wykorzystania ziemniaków – o 16% w skali UE-27 i o 25% wśród nowych państw członkowskich UE. Związane jest to ze znacznym spadkiem wielkości spożycia ziemniaków przez mieszkańców państw UE-12 po ich akcesji do Wspólnoty [Baer-Nawrocka 2014, s. 19-27]. Największe zmiany zużycia ziemniaków *per capita* nastąpiły w państwach, które charakteryzują się najmniejszą liczbą ludności w UE. Największy wzrost zużycia ziemniaków odnotowano na Malcie (o 29,4%), w Estonii (o 23,4%) i Luksemburgu (o 14%), a największą redukcję na Cyprze (o 34%). Najwięcej kilogramów ziemniaków na osobę zużywa się w Danii (279,6 kg/os.), na Łotwie (242,5 kg/os.) i w Polsce (230 kg/os.), a najmniej na Cyprze (41,3 kg/os.), w Bułgarii (36,2 kg/os.) i we Włoszech (47,1 kg/os.).

Tabela 2. Zużycie podstawowych artykułów rolno-spożywczych w krajach Unii Europejskiej w latach 2004 i 2011

Kraje	Zużycie [kg/os.]																	
	zboża		owoce		warzywa		ziemniaki		mięso		mleko							
	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011						
	2004 =100	2011 =100	2004 =100	2011 =100	2004 =100	2011 =100	2004 =100	2011 =100	2004 =100	2011 =100	2004 =100	2011 =100						
Austria	618,2	641,0	103,7	210,4	205,8	97,8	115,1	125,0	108,6	95,0	94,8	99,9	113,1	107,8	95,3	305,2	295,7	96,9
Belgia	543,0	655,3	120,7	99,1	76,9	77,6	194,2	163,4	84,1	201,9	229,9	113,9	80,1	76,9	96,0	294,6	246,6	83,7
Dania	1593,7	1500,9	94,2	140,2	106,0	75,6	108,8	128,5	118,1	314,2	279,6	89,0	73,7	75,3	102,3	363,9	406,4	111,7
Finlandia	624,9	602,1	96,3	97,8	96,7	98,9	79,7	93,4	117,2	127,9	128,7	100,7	72,1	75,7	105,0	392,7	417,3	106,3
Francja	585,8	568,4	96,0	256,6	235,2	91,6	131,7	122,0	92,6	105,7	91,5	86,5	92,6	90,0	97,2	335,0	285,7	85,3
Niemcy	464,8	489,9	105,4	102,9	101,6	98,7	101,1	105,6	104,4	126,1	113,9	90,3	83,1	89,0	107,2	282,8	286,3	101,2
Grecja	601,0	519,3	86,4	288,1	193,8	67,3	369,9	287,7	77,8	103,8	91,4	88,1	80,6	83,5	103,5	304,3	301,9	99,2
Irlandia	748,9	704,6	94,1	126,6	145,3	114,8	90,0	112,4	124,9	172,8	131,9	76,3	102,7	81,3	79,1	536,2	480,4	89,6
Włochy	464,0	417,1	89,9	292,8	258,7	88,4	235,4	173,2	73,6	48,3	47,1	97,5	86,1	87,0	101,1	294,0	275,3	93,7
Luksemburg	378,6	374,2	98,8	263,9	244,0	92,5	85,5	112,4	131,5	72,5	82,6	114,0	104,5	100,0	95,7	381,7	306,2	80,2
Holandia	475,7	672,2	141,3	133,9	169,2	126,4	121,3	110,6	91,2	283,8	217,6	76,7	79,0	77,2	97,7	502,2	409,1	81,5
Portugalia	412,2	442,4	107,3	233,2	195,1	83,7	242,8	192,6	79,3	104,0	71,4	68,7	86,5	93,1	107,5	223,2	227,1	101,7
Hiszpania	705,4	642,9	91,1	270,8	208,6	77,0	211,9	154,7	73,0	90,3	85,9	95,2	107,7	93,1	86,5	224,8	226,2	100,6
Szwecja	491,2	447,4	91,1	119,1	130,8	109,8	95,0	103,0	108,5	137,5	124,4	90,5	77,6	82,9	106,8	380,9	344,4	90,4
Wielka Brytania	355,3	337,2	94,9	118,9	128,6	108,2	98,7	102,6	104,0	136,1	114,4	84,0	85,7	84,1	98,2	265,8	267,2	100,5
UE-15	523,0	517,0	98,9	190,4	174,2	91,5	152,7	133,5	87,4	118,9	105,3	88,6	88,4	87,5	99,0	300,3	284,7	94,8
Bulgaria	654,0	539,8	82,5	91,5	79,7	87,1	129,7	86,5	66,7	70,6	41,3	58,5	50,5	57,2	113,2	213,4	188,1	88,1
Cypr	465,9	462,3	99,2	201,8	111,1	55,0	142,6	121,1	84,9	65,2	36,2	55,5	102,1	98,8	96,8	229,1	196,1	85,6
Czechy	718,9	550,9	76,6	90,2	80,0	88,8	73,5	77,4	105,3	99,1	93,1	93,9	88,4	82,1	92,8	228,3	216,0	94,6
Estonia	507,4	531,2	104,7	76,7	72,1	94,0	84,9	123,8	145,9	121,1	149,3	123,3	63,7	81,2	127,5	352,5	275,0	78,0
Węgry	794,5	720,2	90,6	161,7	107,8	66,7	138,7	112,2	80,9	88,5	71,8	81,1	89,6	73,0	81,5	189,5	186,3	98,3
Łotwa	455,2	488,1	107,2	54,2	52,6	97,1	115,4	126,4	109,5	248,0	242,5	97,8	56,0	69,1	123,4	316,4	313,5	99,1
Litwa	641,6	680,2	106,0	59,6	52,3	87,8	149,1	137,5	92,2	344,4	199,5	57,9	75,2	75,4	100,2	362,8	430,4	118,6
Malta	411,4	349,8	85,0	124,9	106,1	84,9	248,3	237,2	95,5	80,2	103,8	129,4	95,3	94,8	99,5	267,5	233,4	87,2

Cd. tabeli 2.

Polska	738,9	711,2	96,3	69,1	72,6	105,2	142,2	145,5	102,4	347,5	230,0	66,2	77,6	78,6	101,2	265,3	279,0	105,2
Rumunia	818,1	745,0	91,1	140,9	126,7	89,9	216,1	209,0	96,7	185,7	194,8	104,9	54,4	54,7	100,5	249,3	252,1	101,1
Słowacja	500,8	630,1	125,8	69,9	74,9	107,1	86,1	100,9	117,2	82,0	62,8	76,7	62,0	58,7	94,7	176,3	174,8	99,1
Słowenia	565,7	466,9	82,5	214,4	165,4	77,2	92,3	89,6	97,1	97,2	64,1	65,9	89,6	82,1	91,6	288,6	263,6	91,3
UE-12	721,1	669,7	92,9	100,9	90,2	89,4	145,4	140,3	96,5	215,5	163,5	75,8	71,9	70,9	98,6	247,9	249,6	100,7
UE-27	565,1	548,4	97,0	171,4	156,9	91,5	151,2	134,9	89,2	139,4	117,3	84,1	84,9	84,1	99,1	289,2	277,5	95,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych FAO: [http://faostat3.fao.org/download/FB/FBS/E, 2015-04-05].

Najmniejszej zmianie uległo w analizowanych latach wykorzystanie zbóż. Utrzymanie stałego poziomu zużycia tego surowca jest wypadkową rosnącego spożycia i wykorzystania przemysłowego, rekompensowanego przez malejące spaspasanie [Baer-Nawrocka 2014, s. 19-27]. Zużycie zbóż najbardziej zwiększyła Holandia (o 41,3%), co było spowodowane głównie podwojeniem wykorzystania zbóż w żywieniu zwierząt. W latach 2004-2011 nastąpił w tym kraju niemal 9-procentowy wzrost produkcji mięsa (tab. 1.). Większa redukcja krajowego zużycia zboża występowała w nowych krajach członkowskich UE, w tym szczególnie w Czechach (o 23,4%), Bułgarii (o 17,5%) i Słowenii (o 17,5%). W ujęciu *per capita* najwięcej zboża zużywano w Danii (1500,9 kg/os.).

W latach 2004-2011 w państwach UE-27 stwierdzono 10-procentową redukcję zużycia warzyw i owoców. Spadek zużycia obu grup produktów był spowodowany obniżeniem konsumpcji i redukcją strat związanych z marnowaniem warzyw i owoców. W 2011 roku najwięcej owoców na osobę zużyto we Włoszech (258,7 kg/os.), w Luksemburgu (244 kg/os.) i we Francji (235,2 kg/os.), a najmniej na Litwie i Łotwie (52 kg/os.). Największy wzrost wykorzystania owoców zaobserwowano w Holandii (o 26,4%) – do poziomu 169 kg/os. Najbardziej widoczny wzrost krajowego wykorzystania warzyw zaobserwowano w Luksemburgu (o 31,5%) i Irlandii (o 25%), a spadek w Bułgarii (o 33%). Zdecydowanym liderem w zużyciu warzyw *per capita* są Włochy (287,7 kg/os.), natomiast najmniej wykorzystuje się ich w Bułgarii (86,5 kg/os.), Słowenii (89,6 kg/os.) i Finlandii (93,4 kg/os.).

Dynamika zużycia produktów pochodzenia zwierzęcego w UE była niewielka. Najmniejszą zmianą w skali całej UE był 1-procentowy spadek zużycia mięsa, związany głównie z redukcją spożycia wszystkich rodzajów mięsa (poza drobiem) przez mieszkańców UE. Największy spadek zużycia mięsa *per capita* miał miejsce w Irlandii (o 21%) i na Węgrzech (o 18,5%), a wzrost w Estonii (o 27,5%). Najwięcej mięsa *per capita* zużywano w Austrii (107,8 kg/os.), a najmniej w Bułgarii (52 kg/os.) i Rumuni (55 kg/os.).

Zużycie mleka w krajach UE-27 zmniejszyło się w latach 2004-2011 o 4% do 277,5 kg/os. i było głównie determinowane zmniejszeniem spaspasania mleka zwierzętami o prawie 30%. Największy przyrost jego wykorzystania na mieszkańca nastąpił na Litwie (o 18,6%), drugiej pod względem wielkości zużycia surowca mlecznego (430,4 kg/os.) w UE po Irlandii (480 kg/os.). Zużycie mleka najbardziej zredukowano w Estonii (o 22%), a jego wolumen *per capita* najniższy był na Słowacji (174,8 kg/os.).

ZMIANA SAMOWYSTARCZALNOŚCI ŻYWNOŚCIOWEJ

W tabeli 3. przedstawiono zmiany samowystarczalności żywnościowej w zakresie wybranych artykułów rolno-spożywczych w krajach UE, ilustrowane ilorazami wolumenu produkcji i zużycia artykułów żywnościowych wyrażonymi w procentach.

W badanych latach UE-27 była samowystarczalna w zakresie wszystkich badanych produktów, z wyjątkiem owoców, których produkcja jedynie w 78% zaspokajała zużycie. Spośród wszystkich 27 państw UE jedynie pięć krajów – Grecja, Włochy, Hiszpania, Cypr i Polska – osiągało samowystarczalność w tym zakresie, z czego najwyższy poziom osiągnęła Hiszpania (160,1%) i Grecja (153,7%). Największe niedobory produkcji względem krajowego zużycia stwierdzono w Szwecji (3,5%) i Finlandii (4,1%). Pomimo niedoboru owoców na rynkach europejskich, w latach 2004-2011 samowystarczalność UE-27 w zakresie owoców zamiast rosnąć zmniejszyła się o około 2,4%, co było spowodowane 10-procentowym spadkiem produkcji, przy stabilnym poziomie konsumpcji. Największe pogorszenie stopnia samowystarczalności w zakresie owoców odnotowano w Luksemburgu (o 45%), a jego największą poprawę na Litwie (o 63%). W analizowanym okresie o około 10% zmniejszyła się także samowystarczalność w zakresie zbóż. Było to spowodowane dużym spadkiem produkcji przy niewielkim obniżeniu zużycia surowca. Największy spadek stopnia samowystarczalności stwierdzono w Holandii (39,2%) i na Cyprze (o 39,3%), a jego wzrost głównie w państwach, które przystąpiły do UE po 2004 roku, tj. na Łotwie (o 36,4%), Malcie (29,3%), w Bułgarii (o 29%). Poziom samowystarczalności żywnościowej w zakresie zbóż największy był na Węgrzech (190,2%), w Bułgarii (189,5%) i we Francji (176,6%), która jest zarazem największym producentem zbóż w UE.

Najwyższy poziom samowystarczalności w zakresie produktów pochodzenia roślinnego państwa UE-27 osiągnęły w 2011 roku w przypadku ziemniaków (105,3%). Największą przewagą produkcji nad zużyciem osiągnął Cypr (270%) i Holandia (202,2%) – największy producent ziemniaków *per capita*, a niedobór Luksemburg (46,2%) oraz Malta (42,8%). Ponieważ tempo spadku produkcji ziemniaków było zbliżone do tempa redukcji spożycia tego artykułu w UE zmiana samowystarczalności w zakresie tego produktu wynosiła tylko 1,3%. Stopień samowystarczalności państw UE w zakresie warzyw kształtował się na stabilnym, około 100-procentowym poziomie, co oznacza, że wytworzona produkcja była wystarczająca na zaspokojenie wewnętrznego zapotrzebowania na nie. Największą nadprodukcję odnotowano w Holandii (289,4%).

W zakresie produktów pochodzenia zwierzęcego stopień samowystarczalności krajów UE był większy niż w zakresie produktów pochodzenia roślinnego. W 2011 roku produkcja mleka w UE-27 o ponad 10% przewyższała jego zużycie. Najwyższy był poziom samowystarczalności w zakresie mleka w Irlandii (254,8%), a najniższy na Malcie (44,7%). Należy jednak mieć na uwadze, że w okresie funkcjonowania kwot produkcyjnych używane niedobory i nadwyżki mogły mieć charakter pozorny [Baer-Nawrocka 2014, s. 19-27]. Poprawa stopnia samowystarczalności w zakresie mleka nastąpiła w analizowanym okresie w Holandii (o 30%) i Estonii (o 40%), a jego pogorszenie – w Finlandii (14%). Na rynku mięsa rysuje się wyraźna dysproporcja pomiędzy państwami UE-15, które osiągały nadprodukcję (109,5%), i krajami UE-12, w których stopień samowystarczalności wskazuje na niedobór produkcji mięsa względem potrzeb (96,5%). Najwyższy poziom samowystarczalności w 2011 roku osiągała Dania (488,4%), a najniższy Malta (36,3%), natomiast największy wzrost tego wskaźnika uzyskały Polska i Niemcy (o prawie 17%).

Tabela 3. Wskaźnik samowystarczalności podstawowych artykułów rolno-spożywczych w krajach Unii Europejskiej w latach 2004 i 2011

Kraje	Wskaźnik samowystarczalności																	
	zboża			owoce			warzywa			ziemniaki			mięso			mleko		
	2004	2011	2004 =100	2004	2011	2004 =100	2004	2011	2004 =100	2004	2011	2004 =100	2004	2011	2004 =100	2004	2011	2004 =100
Austria	110,7	111,1	100,4	66,7	67,7	101,6	61,7	67,0	108,6	89,1	102,0	114,5	107,7	115,1	106,8	126,3	133,8	105,9
Belgia	51,7	40,7	78,8	61,9	66,6	107,6	131,1	129,4	98,7	153,2	163,2	106,5	217,1	223,9	103,1	99,6	114,6	115,0
Dania	104,2	104,8	100,6	9,3	14,7	157,9	43,9	44,3	100,9	96,1	103,9	108,2	542,6	488,4	90,0	232,5	215,4	92,6
Finlandia	110,8	113,1	102,1	2,9	4,1	138,4	56,7	55,0	96,9	92,6	97,1	104,8	105,4	95,9	91,0	119,3	102,3	85,8
Francja	197,2	176,6	89,5	70,8	63,6	89,9	80,4	77,7	96,6	112,5	127,9	113,7	108,5	101,9	93,9	123,6	139,2	112,6
Niemcy	131,2	103,3	78,7	31,1	30,5	98,2	46,1	41,1	89,1	123,3	125,0	101,3	97,1	113,2	116,6	119,2	127,9	107,2
Grecja	75,8	79,5	104,9	113,7	153,7	135,2	104,6	108,0	103,2	82,8	74,6	90,0	55,9	49,3	88,2	60,7	58,4	96,3
Irlandia	81,7	78,8	96,4	6,2	9,5	152,0	65,6	44,5	67,9	78,2	59,7	76,3	231,6	258,9	111,7	242,9	254,8	104,9
Włochy	84,2	75,1	89,2	105,8	112,3	106,2	120,2	135,8	112,9	64,7	54,1	83,6	81,5	79,1	97,1	67,9	66,5	97,9
Luksemburg	104,6	77,5	74,1	29,1	16,0	54,9	2,5	1,6	64,6	67,9	46,2	68,0	49,2	41,1	83,5	155,6	186,0	119,5
Holandia	23,6	14,4	60,8	32,3	29,1	90,0	233,5	289,4	124,0	162,6	202,2	124,3	186,2	206,9	111,2	133,9	173,6	129,7
Portugalia	30,4	23,4	77,0	81,5	81,3	99,8	112,1	128,9	115,0	70,7	51,5	72,9	76,3	79,7	104,4	88,8	83,4	93,9
Hiszpania	81,4	72,7	89,3	145,7	160,1	109,9	149,3	175,4	117,5	71,9	61,4	85,4	113,6	127,8	112,4	75,8	71,4	94,2
Szwecja	124,9	110,0	88,1	3,5	3,5	100,3	38,3	34,1	88,9	79,3	74,7	94,2	79,6	67,5	84,8	95,7	88,8	92,8
Wielka Brytania	103,0	101,7	98,7	4,1	5,3	127,7	42,9	40,1	93,6	77,1	88,0	114,2	64,2	68,5	106,8	91,0	82,7	90,9
UE-15	113,0	98,7	87,4	77,8	76,8	98,8	99,8	102,6	102,8	104,8	110,6	105,5	105,4	109,5	103,9	106,9	111,0	103,8
Bulgaria	147,2	189,5	128,8	76,3	71,9	94,3	99,2	81,7	82,4	104,8	76,7	73,2	56,2	52,5	93,3	96,7	93,2	96,4
Cypr	23,5	14,3	60,7	140,9	136,6	96,9	97,1	81,2	83,6	198,6	270,8	136,3	97,7	84,9	86,9	91,6	90,7	99,0
Czechy	120,0	136,4	113,7	32,3	27,2	84,0	44,4	26,6	60,0	85,2	81,5	95,7	88,1	64,8	73,6	115,4	119,9	103,9
Estonia	90,0	112,1	124,6	8,0	6,3	78,3	54,5	55,1	101,1	103,3	85,3	82,6	84,0	76,7	91,3	139,0	194,7	140,1
Węgry	208,7	190,2	91,1	112,5	90,2	80,2	149,9	131,6	87,8	87,5	83,6	95,5	118,2	120,2	101,7	99,2	92,3	93,0
Łotwa	103,1	140,5	136,4	17,3	11,5	66,6	69,6	64,4	92,5	112,2	99,3	88,5	58,2	55,7	95,7	110,1	130,1	118,2
Litwa	133,7	155,8	116,5	23,9	38,9	163,0	77,1	78,2	101,4	89,0	96,8	108,8	89,9	86,7	96,4	152,9	136,4	89,2
Malta	8,2	10,6	129,3	16,6	23,7	142,4	81,7	81,1	99,2	68,8	42,8	62,2	45,1	36,3	80,6	39,4	44,7	113,3

Cd. tabeli 3.

Polska	104,9	97,6	93,0	132,8	124,7	93,9	106,2	105,0	98,9	105,4	93,3	88,5	104,0	121,6	116,9	116,9	116,7	99,8
Rumunia	134,6	128,1	95,2	95,3	85,9	90,1	99,7	92,0	92,2	102,8	95,9	93,3	76,9	84,4	109,8	99,7	93,9	94,2
Słowacja	140,7	106,6	75,8	45,1	33,8	74,9	73,9	48,6	65,7	86,5	63,5	73,5	84,2	47,9	56,9	115,5	99,4	86,1
Słowenia	51,9	63,5	122,3	75,1	76,3	101,6	45,2	42,5	94,1	88,4	72,8	82,3	97,0	79,6	82,1	113,4	111,5	98,3
UE-12	127,9	124,6	97,4	95,4	87,0	91,2	100,7	92,1	91,5	102,3	92,3	90,2	94,0	96,5	102,6	111,7	110,3	98,7
UE-27	117,0	105,2	89,9	80,0	78,0	97,6	100,0	100,3	100,3	103,9	105,3	101,3	103,4	107,3	103,8	107,8	110,8	102,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych FAO: [http://faostat3.fao.org/download/FB/FBS/E, 2015-04-05].

PODSUMOWANIE

W latach 2004-2011 UE osiągała produkcję na poziomie zaspokajającym zużycie w zakresie wszystkich analizowanych produktów rolno-żywnościowych z wyjątkiem owoców. Przeprowadzona analiza wykazała również, że w badanych latach w UE nie zaobserwowano istotnych zmian osiąganego samowystarczalności żywnościowej. Wyjątkiem było zboże, w którego przypadku poziom samowystarczalności zmniejszył się o ponad 10%, przy czym pomimo tego spadku w 2011 roku produkcja zbóż w UE-27 była większa niż zapotrzebowanie na nie. Rynek zbóż był zarazem jedynym spośród analizowanych, na którym odnotowano korzystny wpływ akcesji do UE państw z regionu Europy Środkowo-Wschodniej na kształtowanie się omawianego wskaźnika. W 2011 roku niedobór produkcji zboża względem jego zużycia w UE-15 został pokryty przez jego wysoką nadprodukcję w nowych krajach członkowskich UE, a zwłaszcza w Bułgarii i na Węgrzech. Zauważono także, że kraje wyżej rozwinięte notują wyższą samowystarczalność w zakresie produktów pochodzenia zwierzęcego, a niżej rozwinięte – w zakresie zbóż.

BIBLIOGRAFIA

- Baer Agnieszka, 2002: *Wpływ rozszerzenia Unii Europejskiej na samowystarczalność żywnościową na tle poziomu konsumpcji*, „Roczniki Naukowe SERiA” t. IV, z. 2, s. 12-17.
- Baer-Nawrocka Agnieszka, 2014: *Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej*, [w] *Agrobiznes 2014 Problemy ekonomiczne i społeczne*, (red.) A. Olszańska, J. Szymańska, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 19-27.
- Chotkowski Jacek, 2006: *Perspektywy produkcji ziemniaków w Polsce w opiniach przedsiębiorstw nasiennych*, Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, 242, Radzików, s. 153-160.
- Gulbicka Bożena, 2009a: *Bezpieczeństwo żywnościowe krajów rozwijających się*, „Roczniki Nauk Rolniczych, seria G”, t. 96, z. 4, s. 50-58.
- Gulbicka Bożena, 2009b: *Problemy wyżywienia w krajach rozwijających się*, Program Wieloletni 2005-2009, Warszawa.
- Hałasiewicz Andrzej, 2010: *Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju*, Warszawa.
- Kwasek Mariola, 2012: *Fizyczna dostępność*, [w] *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (17) Ocena stanu żywienia ludności w Polsce w aspekcie bezpieczeństwa żywnościowego*, (red.) M. Kwasek, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 23-45.

- Małysz Jerzy, 2008: *Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczną potrzebą ludzkości*, AlmaMer, Warszawa.
- Mikuła Aneta, 2012: *Bezpieczeństwo żywnościowe Polski*, „Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich”, t. 99, z. 4, s. 38-47.
- Obiedzińska Agnieszka, 2012: *Bezpieczeństwo żywnościowe*, [w] *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (17) Ocena stanu wyżywienia ludności w Polsce w aspekcie bezpieczeństwa żywnościowego*, M. Kwasek (red.), IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 9-22.
- Pawlak Karolina 2005: *Wybrane aspekty konkurencyjności polskiego sektora owocowo-warzywnego na tle krajów Unii Europejskiej*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3(128), s. 162-178.
- Szczepaniak Iwona, 2012: *Samowystarczalność żywnościowa Polski*, „Przemysł Spożywczy, |SIGMA-NOT” nr 2, Warszawa.
- Wilkin Jerzy, 2009a: *Bezpieczeństwo żywnościowe – koncepcje teoretyczne i instytucjonalne warunki realizacji*, Uniwersytet Warszawski oraz Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, XXIX Sympozjum Współczesna Gospodarka i Administracja Publiczna, Zakopane, 22-24 maja 2009 r. (prezentacja).
- Wilkin Jerzy, 2009b: *Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa w kontekście europejskim i globalnym. Implikacje teoretyczne i praktyczne*, referat przygotowany na VIII Kongres Ekonomistów Polskich: „Polska w gospodarce światowej – szanse i zagrożenia rozwoju”, 29-30 listopada 2007, Współczesna Gospodarka i Administracja Publiczna, Zakopane, 22-24 maja 2009 r.
- Wspólna Polityka Rolna jako europejska polityka żywnościowa*. 2011: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa, s. 5.

Julia Pawolek

CHANGES IN FOOD SELF-SUFFICIENCY IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary

The aim of this paper is to discuss the changes in food self-sufficiency in the EU countries, defined as the proportion of domestic consumption in comparison with domestic production. In 2004-2011 there were no significant changes in food self-sufficiency in the EU. The analysis showed that the more developed countries have a higher self-sufficiency in livestock products, while less developed countries in the field of cereals.

Adres do korespondencji:
Mgr Julia Pawolek
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
e-mail: pawolek@up.poznan.pl